

Marian Grzybowski*

 <https://orcid.org/0000-0001-7915-2653>

ODDZIAŁYWANIE PREZYDENTA NA TWORZENIE I PROFIL RZĄDÓW W WARUNKACH LABILNEJ WIELOPARTYJNOŚCI: OD NACISKU DO PERSWAZJI – UWAGI O STULECIU DOŚWIADCZEŃ W FINLANDII

Streszczenie. Profesor Tadeusz Szymczak, wybitny konstytucjonalista i „dobry duch” *Alma Mater Lodzensis*, większości środowiska konstytucjonalistów i ustrojowców kojarzy się ze studiami nad federalizmem w państwach europejskich oraz nad instytucją prezydenta. Stulecie Jego urodzin skłania do prześledzenia ewolucji statusu i oddziaływań prezydenta na funkcjonowanie europejskich systemów państwowych oraz do refleksji nad przekształceniami w statusie konstytucyjnym i politycznym tej instytucji ustrojowej i w jej funkcjonowaniu. W kręgu ewoluujących prezydentur w państwach europejskich godnym refleksji przeobrażeniami ulegała prezydentura finlandzka. Jednym z pól istotnych ustrojowo przeobrażeń zwieńczonych – po osiemdziesięciu latach – zmianą regulacji konstytucyjnej (przez zastąpienie aktu z 1919 r. nową regulacją konstytucyjną z 1999 r.) było wykonywanie kompetencji powoływania premiera i rządu, przyjmowania ich dymisji oraz inspirowanie bądź akceptowanie rekonstrukcji składu partyjnego i osobowego. Wymiar rocznicy skłania do objęcia uwagą okresu zbieżnego z czasem, jaki upłynął od narodzin Profesora, tj. pełnego już stulecia.

Słowa kluczowe: dymisja rządu (premiera, ministra), Eduskunta, Finlandia, gabinet (koalicyjny, mniejszościowy, większościowy), kolegium elektorów, kompetencje kreacyjne, instrument wpływu, kreowanie rządu, minister, parlament, partia polityczna, premier, prezydent, ustąpienie rządu, wybory (parlamentarne, prezydenckie)

THE IMPACT OF THE PRESIDENT ON THE FORMATION AND PROFILE OF GOVERNMENTS IN CONDITIONS OF LABILE MULTI-PARTYISM: FROM PRESSURE TO PERSUASION – COMMENTS ON A CENTURY OF EXPERIENCE IN FINLAND

Abstract. Professor Tadeusz Szymczak, an eminent constitutionalist and “good spirit” of *Almae Matris Lodziesis*, is mostly associated with studies on federalism in European countries and the institution of the president. The centenary of His birth prompts us to trace the evolution of status

* Uniwersytet Jagielloński oraz Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, m.grzybowski@ujd.edu.pl

and influence of the president on the functioning of European state systems and to reflect on the transformations in the president's constitutional and political status and its functioning. In the circle of evolving European presidents, the president of Finland has been transformed worthy reflection. One of the areas of significant constitutional impact – after eighty years – was the change of the constitutional regulation (by replacing the Act of 1919 with a new constitution of 1999 and, in such frame especially, exercising the president's powers to appoint the prime minister and the government, accepting his resignation and inspiring the reconstruction of the party or personal composition of the cabinet. The dimension of the anniversary make us pay attention to the period that coincides with the time that has elapsed since the Professor's birthday, i.e. a full century.

Keywords: dismissal of the cabinet/minister/prime-minister, *Eduskunta*, Finland, cabinet (coalition cabinet, majority cabinet, minority cabinet), college of electors, creative competences, instrument of influence, formation of the cabinet/government, minister, parliament, political party, prime minister, president, cabinet's resignation, election (parliamentary, presidential)

1. STATUS KONSTYTUCYJNY PREZYDENTURY FINLANDZKIEJ

W grupie pięciu państw Europy Północnej utrzymuje się – od zróżnicowanych czasowo początków ich funkcjonowania – istotna dyferencjacja formy prawnej państwa. Kraje o ukształtowanej w okresie wczesnego średniowiecza państwowości, Dania i Szwecja (Jørgensen 1947, 270–273; Hvidtfeldt, Koch-Olsen, Steensberg 1950, 252–253; Anderson 1967, 2–23; Palmer 2008, 42–45; Grzybowski 2017, 17–19; 2019, 27–28) oraz pozostająca pod władzą królów Danii, a następnie w unii personalnej ze Szwecją (1814–1905) Norwegia (Szelągowska, Szelągowska 2019, 25–26, 67–76, 269–295), zachowały formę zdemokratyzowanej monarchii parlamentarnej, podczas gdy dwa państwa nordyckie o skromniejszej czasowo tradycji odrębności państwowej, Finlandia (Jussila, Hentilä, Nevakivi 2001, 134–151; Szordykowska 2011, 237–241; Carrez 2017, 305–323) i Islandia (Grzybowski 2020, 46–47), przyjęły republikańską postać piastuna funkcji głowy państwa, kreując urząd prezydenta.

Przez 124 lata (do 2023 r.) funkcjonowania Finlandii w warunkach pełnej odrębności państwowej (Cieślak 1983, 213–215; Husa 2011, 22–23) status ustrojowy prezydenta kształtowały dwa dotychczas obowiązujące akty konstytucyjne: akt o Formie Rządu uchwalony przez parlament 21 czerwca 1919 r. (zatwierdzony przez ówczesnego regenta, gen. Gustafa Mannerheima 17 lipca 1919 r.) oraz przyjęta przez jednoizbowy parlament – Eduskuntę – Konstytucja Finlandii (*Suomen Perustuslaki*), uchwalona 11 czerwca 1999 r., a wprowadzona w życie 1 marca 2000 r.

Częste w Finlandii zjawisko funkcjonowania rządów mniejszościowych (niezwykle w państwach nordyckich) nie pozwala na stwierdzenie, że każdorazowo o profilu politycznym, składzie i programie rządu decyduje aktualny układ reprezentacji partii politycznych w parlamencie. Okoliczność ta politycznie poszerza pole oddziaływania prezydenta. Ustalona (a nawet przeważająca) praktyka dopuszcza powołanie premiera i ministrów bez prawnego, a także zwyczajowego

wymogu poparcia większości parlamentarnej. Takiemu „odczytaniu” konstytucji sprzyjał brak formalnej instytucji wotum zaufania dla tworzonego rządu i wotum nieufności jako wydarzenia wymuszającego odwołanie funkcjonującego rządu.

W wyniku – najpierw częściowej – nowelizacji aktu o Formie Rządu dokonanej w 1991 r. wybór prezydenta przez kolegium elektorów został zastąpiony wyborem powszechnym i bezpośrednim. W pierwszej turze do uzyskania prezydentury niezbędna jest większość bezwzględna (trudna do osiągnięcia w spluralizowanej politycznie Finlandii), w drugiej następuje wybór pomiędzy dwiema najsilniej popartymi kandydaturami z pierwszej tury.

Nowa konstytucja, uchwalona 11 czerwca 1999 r. i obowiązująca od 1 marca 2000 r., w części „parlamentaryzuje” dotychczasowy semiprezydencjalizm fiński. W szczególności ogranicza wpływ prezydenta na sprawowanie funkcji ustrojodawczej oraz ustawodawczej i poszerza wpływ Eduskunty na przyjęcie (ratyfikację) niektórych umów międzynarodowych. Przenosi ciężar wyboru premiera na parlament (Sagan, Serzhanova 2003, 43), obligując prezydenta do powołania na urząd tak wybranego premiera i zaproponowanych przez niego członków rządu. Weralizuje parlamentarną (polityczną) odpowiedzialność ministrów przed parlamentem zarówno solidarną – za działania w rządzie (Radzie Państwowej), jak i indywidualną – za podjęte przez ministra czynności urzędowe (art. 60 konstytucji z 1999 r.) (Sagan, Serzhanova 2003, 43). Prezydent został zobligowany konstytucyjnie do przeprowadzenia, poprzedzających powołanie rządu, negocjacji z przedstawicielami partii politycznych reprezentowanych w parlamencie. Przedmiotem negocjacji winien być zarówno skład, jak i program rządu. Wymagane jest ponadto przeprowadzenie przez prezydenta konsultacji z przewodniczącym Eduskunty. Prezydent winien poinformować parlament o swojej propozycji osobowej dotyczącej kandydatury premiera. Kandydatura ta zostaje przyjęta w pierwszym głosowaniu tylko wówczas, gdy zagłosuje za nią więcej niż połowa deputowanych w głosowaniu jawnym. Niespełnienie tego warunku prowadzi do możliwości zgłoszenia kandydatur przez parlament. Premierem zostaje wówczas kandydat, który uzyska poparcie największej liczby deputowanych.

Konstytucja ponadto obliguje rząd, już po jego powołaniu, do zaprezentowania w Eduskuncie programu rządu w *exposé* premiera. Również dokonywane istotne rekonstrukcje składu rządu pociągają za sobą powinność przedstawienia parlamentowi zmian w programie rządu lub w sposobach realizacji uprzednio przedstawionego programu. Powinność ta zamyka się jednak na prezentacji programu i debacie parlamentarnej. Nie niesie za sobą powinności, a nawet możliwości prowadzenia głosowań, które rozstrzygałyby o dalszych losach już powołanego (rekonstruowanego) rządu. Jest to zatem rozwiązanie ulokowane „w pół drogi” pomiędzy opcją prezydencką a parlamentarną. Funkcje kreacyjne prezydenta uległy przemieszczeniu i przemodelowaniu: od prawa decydowania i rozstrzygnięcia o osobach premiera i ministrów w akcie z 1919 r. do utrwalenia ich ewolucji w kierunku wzmocnienia uprawnień do inicjowania i negocjowania, konsultacji

i perswadowania, jednakże bez rozstrzygnięcia o finalnym efekcie negocjacji. Pozostało natomiast w jego gestii prawo reprezentowania Finlandii jako państwa i przełożony, choć miarkowany wymogiem zgody parlamentu na ratyfikację najważniejszych traktatów i umów międzynarodowych, wpływ na ukierunkowanie polityki zewnętrznej. Dodatkowym ogranicznikiem stała się instytucja ogólnokrajowego referendum zatwierdzającego, co naocznie ukazała praktyka przyjęcia układu akcesyjnego do Unii Europejskiej z 1995 r. i co jest prawdopodobne w perspektywie układu o członkostwie w NATO.

2. EWOLUCJA ODDZIAŁYWAŃ PREZYDENTA FINLANDII NA POWOŁYWANIE RZĄDÓW I STABILIZACJĘ SYSTEMU POLITYCZNEGO – DOŚWIADCZENIA OKRESU MIĘDZYWOJNIA

Akt o Formie Rządu z 1919 r. powstał po ostatecznym fiasku propozycji uczynienia niepodległej Finlandii monarchią konstytucyjną (Jussila, Hentilä, Nevakivi 2001, 141–142; Szordykowska 2011, 238–239). Finlandia wybrała formę republiki (Szordykowska 2011, 239), piastun funkcji prezydenta, oprócz funkcji reprezentowania państwa, miał zaś spełniać rolę czynnika jednoczącego podzielone społeczeństwo w trudnych warunkach konsolidacji państwa i jego granic oraz ochrony suwerenności (Nousiainen 1971, 226–227).

Zgodnie z § 23 Aktu o Formie Rządu prezydent republiki miał być wybierany przez naród Finlandii. Akt ten nie rozstrzygał, czy selekcja kandydatów na prezydenta ma następować już w pierwszej fazie dwustopniowych wyborów, w której głosujący obywatele dokonywali wyboru członków kolegium elektorów. Wybrani elektorzy nie sprawowali bowiem mandatu imperatywnego. Nie byli w jakikolwiek formalny sposób związani opiniami swoich wyborców, faktem poparcia ich kandydatur.

Pierwszy prezydent Finlandii został wybrany na 6-letnią kadencję (1919–1925) – wyjątkowo w głosowaniu tajnym – przez Eduskuntę. Został nim profesor prawa publicznego i przewodniczący Najwyższego Sądu Administracyjnego Karlo Juho Ståhlberg, zdecydowany republikanin, poparty przez partię postępową i agrarną oraz socjaldemokratów, chcących zapobiec wyborowi na prezydenta gen. Mannerheima, dotychczasowego regenta (Jussila, Hentilä, Nevakivi 2001, 45)¹. Ståhlberg, początkowo wręcz niechętny kandydowaniu, uległ namowom środowisk opowiadających się za republikańską formą państwa dla niepodległej Finlandii. Przeważającym argumentem dla wyrażenia zgody na kandydowanie była obawa przed zwycięstwem kandydata bliższego opcji monarchicznej².

¹ W wyborach, które odbyły się w kolegium elektorów 25 lipca 1919 r., Ståhlberg otrzymał 143 głosy, a Mannerheim 50 głosów (Jussila, Hentilä, Nevakivi 2001, 145).

² Za tą opcją i wprowadzeniem na tron finlandzki księcia Fryderyka Karola von Hessen-Kassel opowiadał się w 1918 r. przewodniczący Senatu rządzącego (autonomicznego rządu Finlandii),

Pozycja polityczna pierwszego prezydenta Finlandii była początkowo słaba. Nie zapowiadała późniejszej konsolidacji władzy. Nie przynosiły widocznych rezultatów podejmowane przez Ståhlberga próby budowania porozumienia między partiami i nurtami politycznymi. Spaliła na panewce inicjatywa kompromisu politycznego ze środowiskiem zwolenników Mannerheima w postaci propozycji objęcia przez byłego regenta funkcji wodza naczelnego armii. Prezydent nie zaakceptował ani propozycji wyjęcia sił zbrojnych spod zwierzchnictwa prezydenta, ani zamiaru rozpoczęcia wojny z Rosją radziecką o odzyskanie uznawanej za fińską Karelii. W tej sytuacji rząd Kaarla Castréna (sympatyzujący z Mannerheimem) podał się do dymisji, a prezydent powołał nowy gabinet Juha Heikki Vennoli (polityka Partii Postępowej). Już ta sytuacja ukazywała potencjalne zarzewie konfliktu pomiędzy dwoma konstytucyjnymi organami egzekutywy: odrębnie legitymowanym, wybieranym przez kolegium elektorów prezydentem Republiki a rządem czerpiącym legitymację do sprawowania funkcji z upoważnienia parlamentu. Powołanie rządu cieszącego się zaufaniem prezydenta wzmocniło pozycję Ståhlberga, jakkolwiek rząd Vennoli pozostał gabinetem mniejszościowym (Ankar 1976, 595–605; Puntila 1972, 135–137).

W ujęciu konstytucyjnym prezydent Republiki wybierany pośrednio przez specjalne, pochodzące z wyborów ogólnokrajowych 300-osobowe (potem 301-osobowe) kolegium elektorów, sprawował władzę wykonawczą i miał zagwarantowany udział w ustawodawstwie. Podpisywał i ogłaszał ustawy ustanawiane przez Eduskuntę. Dysponował prawem zwołania Eduskunty na sesję nadzwyczajną oraz prawem rozwiązania Eduskunty przed upływem kadencji.

Prezydent był nadto zwierzchnikiem sił zbrojnych Finlandii i naczelnym wodzem w czasie wojny. Miał prawo prowadzenia polityki zagranicznej, z tym że zawierane przez niego lub z jego upoważnienia przez rząd umowy z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi wymagały aprobaty parlamentu. Prezydent mianował premiera i przyjmował jego dymisję. Na wniosek premiera powoływał i odwoływał członków rządu – ministrów oraz całą gamę wyższych funkcjonariuszy administracji i służb państwa (Grzybowski 2003, 38).

Dalsza ewolucja pozycji ustrojowej prezydenta Republiki kształtowała się bez zmiany unormowań, głównie pod wpływem okoliczności geopolitycznych, sytuacji wewnętrznej (przy dużym i trwałym rozczłonkowaniu fińskiej sceny polityczno-partyjnej) oraz osobowości kolejnych piastunów urzędu prezydenta i stylu pełnienia urzędu. Żadna z partii politycznych nie dysponowała samodzielną większością w Eduskuncie gwarantującą utworzenie stabilnego – na przestrzeni kadencji – gabinetu większościowego. Dwie najsilniejsze partie dekady lat dwudziestych ubiegłego wieku, Partia Agrarna i Narodowa Partia Postępowa, zdane

---

późniejszy prezydent Juho Kusti Paasikivi. Klęska militarna Niemiec oraz niechęć do zacieśniania relacji z pokonanym państwem ze strony wpływowego dowódcy wojsk gen. Mannerheima, zdezaktualizowała kandydaturę księcia Fryderyka Karola i szanse opcji monarchicznej.

były na poszukiwanie koalicjantów bądź na tworzenie rządów mniejszościowych. Taki charakter nosił m.in. utworzony w 1922 r. rząd premiera Kyöstiego Kallio, mimo skupienia w swym zapleczu deputowanych Narodowej Partii Postępowej, Partii Agrarnej oraz niewielkich ugrupowań centrowych (Szordykowska 2011, 148). Obecność tych ostatnich w rządach stała się nieomal regułą dla pierwszej dekady niepodległej Finlandii, co sprawiło, że w prezydencie (pochodzącym z wyboru niezależnego kolegium elektorów i z 6-letnią kadencją, dłuższą znacznie od parlamentarnej) upatrywano czynnika stabilizującego system polityczny.

Wysiłki te nie zawsze przynosiły spełnienie oczekiwań. Wymownie ilustruje to przykład utworzonego w 1924 r. rządu Lauriego Ingmana, który mimo skupienia w swym zapleczu deputowanych czterech największych partii prawicowych przetrwał w pierwotnej, większościowej formule zaledwie kilka miesięcy. Ustąpienie z rządu ministrów z Partii Agrarnej spowodowało przekształcenie go w gabinet mniejszościowy. Tę cechę zachowały kolejne rządy Finlandii: Anttiego Tulenheimo, Kyöstiego Kallio, socjaldemokraty Väinö Tannera oraz Oskariego Mantera. Kolejni prezydenci nie dysponowali odpowiednim wpływem politycznym i cechami silnej osobowości pozwalającymi efektywnie ukierunkowywać politykę państwa oraz wspomagać inicjatywy rządu. Częstość była to wpływ jedynie tonizujący konflikty międzypartyjne, w tym spory pomiędzy rządem a opozycją parlamentarną i pozaparlamentarną. Uwaga ta odnosi się przede wszystkim do drugiego z prezydentów niepodległej Finlandii, Lauriego Kristiana Relandera, prezydenta w latach 1925–1931 (wybranego już przez kolegium elektorów)³.

Lata dwudzieste charakteryzowała dalsza polaryzacja fińskiej sceny politycznej. Pod wpływem zjawisk kryzysowych w gospodarce aktywizowały się politycznie zwłaszcza środowiska chłopskie. W 1929 r. w Tampere powstała Fińska Partia Drobnych Rolników, a wkrótce potem Fińska Partia Ludowa. W 1936 r. oba ugrupowania, po uzyskaniu reprezentacji parlamentarnej, połączyły się w Partię Drobnych Rolników i Ludu Wiejskiego. Na bazie tych ugrupowań powstał po II wojnie światowej Demokratyczny Związek Ludu Fińskiego⁴, do którego przyłączyli się zwolennicy orientacji marksistowskiej.

Potrzeba stabilizacji fińskiej sceny politycznej rosła na skutek, z jednej strony, silnej penetracji środowisk pracowniczych przez komunistów (sterowanych przez Komintern z terenów Rosji Radzieckiej) i trwającego ostrego konfliktu komunistów z socjaldemokratami, z drugiej zaś – wskutek aktywizacji ruchu antykomunistycznego (*Suomen Lukko*), zapoczątkowanego wydarzeniami w Lapua, pod wpływem których dokonywano wywozek komunistów i ich sympatyków na granicę fińsko-radziecką, z zakazem powrotu do Finlandii. Kolejny prezydent,

---

³ Relander, kandydat Partii Agrarnej, wygrał wybory prezydenckie w 1925 r., pokonując Rista Rytiego (kandydata Narodowej Partii Postępowej) oraz Hugo Suolahtiego z konserwatywnej partii Kokoomus.

⁴ W 1966 r. (po rozłamie w 1959 r. w Partii Agrarnej) Partia Drobnych Rolników została przemianowana na Fińską Partię Wiejską.

Lauri K. Relander, formalnie neutralny wobec partii politycznych, faktycznie jednak sprzyjał inicjatywom antykomunistycznym (związanym z ruchem lapuańskim, *Lapuan kiike*), dopatrując się w tych inicjatywach kontynuacji wątków prosuwerennościowych.

W finale jego kadencji do walki o prezydenturę Finlandii przystąpili: były prezydent Ståhlberg (jako kandydat Narodowej Partii Postępowej), były premier Kallio (jako kandydat Partii Agrarnej) oraz Pehr Evind Svinhufvud (były regent i kandydat konserwatywnej partii Kokoomus). W ostatecznej rozgrywce w kolegium elektorów wygrał Svinhufvud 151 głosami (przy 149 głosach oddanych na Ståhlberga). Prawicowa orientacja nowego prezydenta i jego sympatie dla ruchu lapuańskiego zaważyły na decyzjach prezydenta faworyzujących konserwatystów (którzy zwyciężyli w wyborach do Eduskunty w 1930 r.) oraz związanych z przyjmowaniem dymisji i tworzeniem kolejnych gabinetów w latach 1931–1937.

Po wyborach parlamentarnych w 1932 r. prezydent Svinhufvud powołał rząd pod przewodnictwem Toiva Kivimäkiego. Rząd ten przetrwał pełną kadencję parlamentarną (tj. do 1936 r.). Niespotykana dotychczas stabilność rządu wynikała przede wszystkim ze wsparcia go przez reprezentację parlamentarną socjaldemokratów, ale także z podjęcia wielu popularnych wśród obywateli inicjatyw ustawodawczych. Znowelizowano ustawę o wolności druku i uchwalono ustawę agitacyjną, porządkującą zachowania w kampaniach politycznych oraz zakazującą obraźliwego traktowania w nich parlamentu i rządu. Mimo podjęcia prac legislacyjnych nie udało się natomiast ustanowić aktu wyznaczającego zasady i proporcje używania języków fińskiego i szwedzkiego w nauczaniu w szkołach i na uczelniach publicznych.

3. PREZYDENTURA A RZĄDY W FINLANDII W OKRESIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

W kolejnych wyborach prezydenckich, w 1937 r., zwyciężył kandydat Partii Agrarnej Kyösti Kallio. Rok wcześniej w składzie rządu Kivimäkiego doszło do przekształceń polityczno-personalnych. Tekę ministra spraw zagranicznych objął Rudolf Holsti, a tekę ministra spraw wewnętrznych młody wówczas polityk Partii Agrarnej Urho Kekkonen (późniejszy wielokrotny prezydent Finlandii)⁵. Po ustąpieniu z powodu paraliżu (i po rychłej śmierci) prezydenta Kallio w 1940 r. nowym prezydentem – już w okresie II wojny światowej i po przegranej wojnie zimowej z ZSRR – został dotychczasowy premier Risto Rytii, wybrany na urząd

---

⁵ Kekkonen po objęciu stanowiska podjął kroki w kierunku ograniczenia aktywności ruchu z Lapua. Zainicjował, ostatecznie nieskuteczne, postępowanie zmierzające do delegalizacji utworzonego w 1932 r. w Hämeenlinnie Patriotycznego Ruchu Ludowego (*Isänmaallinen Kansanliike*, IKL), w którym zaczęły się ujawniać sympatie dla włoskiego faszystów. Inicjatywy ministra Kekkonena nie zostały jednak uwieńczone powodzeniem.

do końca kadencji prezydenta Kallio (wyboru dokonało kolegium elektorów uformowane jeszcze w 1937 r.). Rytii sprawował urząd głowy państwa do 1944 r. Nowym premierem został natomiast polityk Narodowej Partii Postępowej Johan Wilhelm (Jukka) Rangell, zwolennik nawiązania ściślejszej współpracy z Niemcami. Za takim rozwiązaniem optował też nowo powołany szef resortu spraw zagranicznych Rolf Witting (Jussila, Hentilä, Nevakivi 2001, 215).

Nowy prezydent usiłował szukać kompromisu pomiędzy obietnicami zawartymi w tajnych układach z władzami III Rzeszy Niemieckiej a żądaniami władz ZSRR domagających się oddania do dyspozycji radzieckiej wysp w Zatoce Fińskiej zwiększających bezpieczeństwo obronne Leningradu (w zamian za przesunięcie na korzyść Finlandii granic we Wschodniej Karelii, oddanych przez Finlandię w traktacie kończącym wojnę zimową). Odmowa uwzględnienia propozycji ZSRR wywołała kolejny kryzys w stosunkach Finlandii ze wschodnim sąsiadem, wycofanie ambasadora radzieckiego z Helsinek i zerwanie umów handlowych. W kierownictwie fińskim doszło do rozbieżności pomiędzy dowódcą sił zbrojnych gen. Mannerheimem (optującym za częściową mobilizacją) a głównym negocjatorem w relacjach z ZSRR, ambasadorem Finlandii w Moskwie, Paasikivim (opowiadającym się za ostrożnymi ustępstwami) i prezydentem Ryttem, liczącym na tajne gwarancje niemieckie dla Finlandii.

Po ataku III Rzeszy na ZSRR (22 czerwca 1941 r.) Finlandia oficjalnie ogłosiła wolę pozostania neutralną. Wkrótce jednak, po sprowokowanych przez Niemców atakach radzieckich na obiekty w Finlandii, rząd premiera Rangella ogłosił, że Finlandia znalazła się ponownie w stanie wojny z ZSRR. Za główny cel władze Finlandii przyjęły wówczas odzyskanie terytoriów finlandzkich utraconych na mocy traktatu moskiewskiego po wojnie zimowej. Z tego też powodu wojnę rozpoczętą w czerwcu 1941 r. nazywano w Finlandii „rekompensacyjną” (lub „kontynuacyjną”).

Mimo stanu wojny z ZSRR głównodowodzący wojsk fińskich marszałek Mannerheim odmówił dowództwu niemieckiemu przyłączenia się do wojsk niemieckich w ataku na Leningrad. W przeprowadzanych w 1943 r. wyborach prezydenckich popularny w armii i społeczeństwie gen. Mannerheim ustąpił taktycznie pola prezydentowi Ryttemu, który – już jako wybrany na urząd głowy państwa – powierzył misję przewodzenia rządowi politykowi konserwatywnej Kokoomus Edwinowi Linkomiesowi. Do nowego rządu nie przyjęto natomiast przedstawicieli prolapuańskiego Patriotycznego Związku Ludowego. Proniemieckiego szefa dyplomacji Rolfa Wittinga zastąpił armator Henrik Ramsay, mający tradycyjnie dobre kontakty z kołami gospodarczymi Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii.

Krwawe walki w Karelii i wokół jeziora Ładoga przyniosły ustabilizowanie linii frontu na pozycjach bliskich ustalonym w traktacie moskiewskim kończącym wojnę zimową. Wobec konieczności skupienia wszystkich sił do walki z Niemcami władze ZSRR przystąpiły na rozmowy pokojowe z Finlandią, pod warunkiem

wykluczenia z nich współdziałającego z Niemcami prezydenta Rytiego i mianowanego przez niego rządu.

Prezydent Rytty złożył urząd (oficjalnie – także z powodu choroby) pod koniec lipca 1944 r. Na jego miejsce, na podstawie ustawy specjalnej, wybrany został głównodowodzący armią marszałek Mannerheim. Po serii odmów czołowych polityków (Waldena, Ramsaya, Tannera i Kivimäkiego) misję tworzenia nowego rządu przyjął były minister spraw zagranicznych Antti Hackzell. Utworzony gabinet skupił przedstawicieli wszystkich partii, z wyjątkiem Patriotycznego Związku Ludowego. Rządowi temu przypadł w udziale los kierowania polityką wojskową i zagraniczną w końcowym, niekorzystnym dla Finlandii, stadium „wojny kontynuacyjnej” oraz prowadzenia trudnych rokowań w sprawie pokoju ze wschodnim sąsiadem i utraty terytoriów zajętych uprzednio przez Armię Czerwoną.

Po wojnie, pod naciskiem czuwającej nad realizacją traktatu pokojowego Komisji Kontroli, prezydenta Rytiego oraz premierów Rangella i Linkomiesa oraz ministrów Tännera (przywódcę partii socjaldemokratycznej) i Ramsaya postawiono przez trybunałem. Znaleźli się tam pod zarzutem arbitralnego wywołania wojen oraz podjęcia współpracy z III Rzeszą. Zostali skazani na kary kilkuletniego więzienia, zaostrzone pod naciskiem Komisji Kontroli i jej radzieckiego przewodniczącego Andrieja Żdanowa, ale następnie złagodzone aktami łaski prezydenta Kekkonena.

Pierwszym powojennym premierem Finlandii, powołanym przez prezydenta Mannerheima jeszcze w 1944 r., był Urho Jonas Castrén. Rząd Castréna nie radził sobie jednak z trudnościami reanimacji gospodarki i instytucji państwowych i został zastąpiony przez kolejny gabinet, utworzony 17 listopada 1944 r., pod przewodnictwem doświadczonego polityka i negocjatora Juho Kusti Paasikiviego. Powołanie tego rządu, zdominowanego przez polityków krytycznie oceniających zaangażowanie wojenne Finlandii w czasie II wojny światowej, złożonego z przedstawicieli partii centrowych i lewicowych (w tym siedmiu socjaldemokratów i jednego przedstawiciela środowiska komunistów), traktowane było w Finlandii jako zerwanie z „opcją wojenną”. Zostało też pozytywnie przyjęte przez władze ZSRR. Jednocześnie nowy rząd pozostawał w kontrapunkcie do dotychczasowej postawy prezydenta Mannerheima, jako byłego głównodowodzącego armii fińskiej oraz wielokrotnie dystansującego się od poglądów Paasikiviego.

4. WPLYW PREZYDENTA NA PROFIL POLITYCZNY I POLITYKĘ RZĄDU W OKRESIE PREZYDENTUR PAASIKIVIEGO (1946–1956) I KEKKONENA (1956–1981)

W 1946 r. ustąpił ze stanowiska prezydenta Mannerheim (udając się następnie na emigrację do Szwajcarii). Jego następcą na urządzie został Paasikivi. Wahadło władzy wykonawczej przesunęło się zdecydowanie na lewo, gdy nowy prezydent

powierzył misję tworzenia rządu politykowi lewicowego Demokratycznego Związku Ludu Fińskiego Mauno Pekkali, a w skład rządu weszło sześciu przedstawicieli tej partii, pięciu socjaldemokratów, pięciu przedstawicieli centrowej Partii Agrarnej i jeden reprezentant Szwedzkiej Partii Ludowej (Jussila, Hentilä, Nevakivi 2001, 400). Ponowny wybór Paasikiviego na urząd prezydenta w 1947 r. (i jego zwycięstwo 171 głosami elektorów nad kandydatem Demokratycznego Związku Narodu Fińskiego Mauno Pekkala – 67 głosów oraz kandydatem Partii Agrarnej Urho Kekkonenem – 62 głosy) otwarł nowy, wolny od negocjowania kwestii granic i reparacji, okres w funkcjonowaniu prezydenta Republiki w jego relacjach z rządem. Doświadczony politycznie i zręczny prezydent Paasikivi zdołał narzucić rządowi podstawowe kierunki preferowanej przez siebie polityki zachowania samodzielności państwa w kształtowaniu polityki zagranicznej, ułożenia pokojowych relacji z ZSRR przy jednoczesnym otwarciu gospodarczym i kulturowym na państwa Zachodu, utrzymania neutralności i nieuczestniczenia w blokach polityczno-militarnych. Utworzony został nowy rząd mniejszościowy, po raz pierwszy pod przewodnictwem ambitnego polityka Partii Agrarnej Urho Kekkonena (przy odmowie uczestnictwa w nim socjaldemokratów i pominięciu zarówno konserwatystów, jak i polityków Demokratycznego Związku Ludu Fińskiego).

Wydarzenie to zapoczątkowało serię kolejnych gabinetów tego sprawnego, choć apodyktycznego i reagującego emocjonalnie polityka. W sumie Kekkonen stawał na czele kolejno zmieniających się składem rządów czterokrotnie (w marcu 1950, styczniu i wrześniu 1951 oraz w lipcu 1953 r.) – pozostając na stanowisku premiera do listopada 1953 r.). Utrzymując dobre relacje z ZSRR, starał się je spożytkować dla rozwinięcia korzystnej dla Finlandii wymiany handlowej ze wschodnim sąsiadem. Jednocześnie dbał o rozwój gospodarczy Finlandii, w tym słabiej zagospodarowanych terenów północnych.

W sferze konstytucyjno-ustrojowej ograniczeniu niestabilności rządów sprzyjać miało wydłużenie kadencji Eduskunty z trzech do czterech lat. Pośrednio stabilizowało to układ sił partyjnych w parlamencie, ułatwiając prezydentowi podejmowanie inicjatyw służących powoływaniu premiera oraz, na jego wniosek, składu rządu. Stosowny projekt został przedłożony i przyjęty w 1954 r. (już po ustąpieniu czwartego rządu Kekkonena)⁶.

W końcowej fazie prezydentury Paasikiviego doszło do rozbieżności pomiędzy linią polityki gospodarczej i zewnętrznej ukształtowaną przez rząd premiera Kekkonena a preferencjami po stronie prezydenta. W szczególności prezydent Paasikivi uznał za niebezpieczne dla suwerenności państwa nadmierne powiązanie gospodarki i wymiany handlowej Finlandii z gospodarką ZSRR.

Prezydent Paasikivi uznał też za konieczne powołanie rządu większości parlamentarnej. Zadanie to powierzył Sakariemu Tuomioi, formalnie niezależnemu,

⁶ Za projektem zmian głosowało 140 członków parlamentu, przeciw – 40.

ale wspieranemu przez partię konserwatywną (Kokoomus). Inicjatywa prezydenta spotkała się niespodziewanie z odmową wejścia do rządu Partii Agrarnej (zdominowanej przez zwolenników Kekkonena). Udziału w rządzie odmówiła też centrowa i liberalna Szwedzka Partia Ludowa, reprezentująca szwedzkojęzycznych obywateli Finlandii. W tej sytuacji prezydent Paasikivi rozwiązał parlament i zarządził przedterminowe wybory. Przy rekordowej frekwencji (79,9%) podstawowe ugrupowania utrzymały swe pozycje parlamentarne. Socjaldemokraci zdecydowanie odmówili uczestnictwa w rządzie, jeśli jego przewodniczącym miałby zostać Kekkonen. Ostatecznie prezydent Paasikivi zdecydował się na rozwiązanie kompromisowe, powierzając tekę premiera liderowi Szwedzkiej Partii Ludowej Ralfowi Törmgrenowi. Kekkonen reprezentujący nadal (mimo narastających rozbieżności) silną Partię Agrarną otrzymał portfel ministra spraw zagranicznych. Przyjęte rozwiązanie zagwarantowało udział w rządzie dwóch najsilniejszych ugrupowań: partii socjaldemokratycznej i Partii Agrarnej. Kekkonen, jakkolwiek tylko z pozycji ministra, mógł kontynuować politykę dobrych relacji z ZSRR, czego dowodem była rychła wizyta w Moskwie i podpisanie 5-letniej umowy handlowej. Kolejny rząd, działający od października 1954 r. pod przewodnictwem Kekkonena, zderzył się z wewnętrznymi trudnościami finansowymi wynikającymi z realizacji programu dotacji do wynagrodzeń oraz rosnących, choć sprzecznych z sobą, roszczeń, zgłaszanych z jednej strony przez związki zawodowe, z drugiej natomiast formułowanych przez zrzeszenia producentów rolnych.

Wcześniejsze ustąpienie gabinetu Kekkonena (w listopadzie 1953 r.) i przejęcie władzy najpierw przez wielopartyjny gabinet „techniczny” Tuomioi (od listopada 1953 do maja 1954 r.), a następnie (od maja do października 1954 r.) przez rząd Ralfa Tongrena, polityka Szwedzkiej Partii Ludowej, przy powrocie (po raz piąty) na stanowisko premiera Kekkonena – od października 1954 do marca 1956 r.) nie okazało się przeszkodą w ubieganiu się pięciokrotnego premiera o wystawienie przez Partię Agrarną jego kandydatury w wyborach prezydenckich. W pierwszej ich turze wysunął się on na czoło stawki kandydatów (uzyskując 88 głosów elektorskich) przed byłym premierem Karlem-Augustem Fagerholmem (72 głosy) oraz byłym premierem Tuomioją (57 głosów). Przepadła natomiast kandydatura starającego się o reelekcję prezydenta Paasikiviego (o czym przesądziły niewątpliwie głosy lewicowych elektorów Demokratycznego Związku Ludu Fińskiego). W drugiej turze wyborów prezydenckich zwyciężył Kekkonen przed Fagerholmem. Zwycięstwo to zapoczątkowało trwający przez ćwierćwiecze (1956–1981) okres trwałej dominacji prezydenta Kekkonena na scenie politycznej Finlandii.

W swojej działalności politycznej Kekkonen zdyskontował doświadczenie z pracy w instytucjach służb wywiadowczych i w administracji państwowej, w tym dwukrotnie w charakterze ministra spraw wewnętrznych, a także na urzędzie ministra sprawiedliwości. Po objęciu funkcji prezydenta Kekkonen zdecydowanie zdominował zwłaszcza politykę zagraniczną Finlandii, odsuwając od wpływu na nią zarówno swoich konkurentów z innych partii, jak i niektórych polityków

„rodzimej” Partii Agrarnej⁷. Zminimalizował rolę parlamentu oraz Komitetu Spraw Zagranicznych mieszczącego przedstawicieli opozycji parlamentarnej.

W tym kontekście nieco zaskakująca była inicjatywa prezydenta Kekkonena powierzenia steru rządu jego rywalowi w wyścigu do prezydentury, Fagerholmowi (reprezentującemu partię socjaldemokratyczną Szwedo-Finów). W rządzie Fagerholma znaleźli się, obok socjaldemokratów i polityków Partii Agrarnej, reprezentanci Szwedzkiej oraz Fińskiej Partii Ludowej. Po ustąpieniu gabinetu, uformowanego w 1956 r., i przegranej premiera (z Tännerem) o przewodnictwo w partii socjaldemokratycznej premier Fagerholm ponownie podjął misję tworzenia rządu. Drugi gabinet Fagerholma przetrwał do 1957 r. Po jego dymisji, spowodowanej głównie trudnościami w realizacji przedsięwzięć gospodarczych, portfel premiera przypadł dystansującemu się od Kekkonena politykowi Partii Agrarnej, Vieno Sukselainenowi. Zaprosił on do swojego gabinetu socjaldemokratów oraz polityków dwóch Partii Ludowych: Fińskiej oraz Szwedzkiej (ministrowie tej drugiej wkrótce jednak opuścili gabinet).

Rząd zderzył się niebawem z kryzysem finansów państwowych oraz następstwami drastycznej dewaluacji marki fińskiej i po pięciu miesiącach podał się do dymisji, otwierając sześciotygodniowy okres kryzysu gabinetowego. W listopadzie 1957 r. prezydentowi Kekkonenowi udało się nakłonić do utworzenia koalicyjnego rządu, z udziałem licznych fachowców, prezesa Banku Finlandii Rainera von Fieandta. Również ten rząd nie zdołał zahamować wzrostu bezrobocia oraz narastającego kryzysu finansowego, pod ciężarem których ustąpił. Kolejny rząd, Reina Kuuskoskiego, był rządem fachowców, jakkolwiek w dużym stopniu wspieranym przez prezydenta Kekkonena oraz Partię Agrarną⁸.

Po wyborach parlamentarnych jesienią 1958 r., korzystnych dla Demokratycznego Związku Ludu Fińskiego (DZLF), prezydent Kekkonen dość niespodziewanie powierzył misję tworzenia rządu Fagerholmowi, który z kolei – wbrew dążeniom władz ZSRR – nie zaprosił do udziału w swym rządzie, tym razem większościowym, przedstawicieli DZNF. Wstrzymanie negocjacji handlowych z nowym rządem Finlandii i wyjazd ambasadora ZSRR do Moskwy były objawami demonstrowanego niezadowolenia, a zarazem presji ze strony władz ZSRR w kierunku zmiany gabinetu. Nastąpiła seria rezygnacji ministrów reprezentujących Partię Agrarną. Socjaldemokratyczny premier ugiął się pod presją i zgłosił dymisję całego rządu, co zakończyło okres „nocnych przymrozków” w relacjach pomiędzy Finlandią prezydenta Kekkonena a ZSRR. Jednocześnie straciły swe podstawy rachuby na podjęcie przez większościowy rząd Fagerholma próby odstąpienia od „linii Kekkonena”, tj. polityki taktycznych ustępstw i ulegania presji władz ZSRR. Przy tej okazji prezydent Kekkonen wyeliminował przed

⁷ Na boczny tor w polityce fińskiej skierowani zostali z inicjatywy prezydenta jego dawni towarzysze partyjni: Viljami Kalliokoski, Veikko Vennamo oraz Vieno Sukselainen.

⁸ W rządzie Kuuskoskiego po raz pierwszy w państwach nordyckich funkcję wicepremiera objęła kobieta, reprezentantka partii socjaldemokratycznej Tyyne Leivo-Larsson.

zblizającymi się wyborami prezydenckimi realnego konkurenta, jakim mógł być premier Fagerholm. Powołał nowy gabinet, na czele którego stanął polityk Partii Agrarnej Sukselainen, poparty przez partie centrowe i część socjaldemokratów skupionych wokół Emila Skoga. Rząd ten przetrwał do 1961 r., kiedy premier po- dał się do dymisji pod wpływem ujawnienia nieprawidłowości w jego działaniu poprzedzającym objęcie steru gabinetu. Miejsce większościowego rządu Sukselaina- ena zajął kolejny rząd mniejszościowy, kierowany przez Marttiego Miettunena.

Niestabilność rządów i zapowiedź kandydowania przez Kekkonena w kolej- nych wyborach prezydenckich zmobilizowały jego przeciwników politycznych do konsolidacji sił wokół alternatywnej kandydatury na urząd prezydenta w osobie byłego prokuratora generalnego Olaviego Honki. Kandydaturę tę poparł utworzo- ny w tym celu tzw. Związek Honki, obejmujący Partię Drobnych Rolników Ve- ikka Vennama, konserwatystów oraz wielu polityków centrowych. W tej sytuacji władze ZSRR postanowiły dyskretnie wspomóc reelekcję Kekkonena, postulując odbycie konsultacji w sprawach obronnych (motywowanych zaostreniem sytuacji międzynarodowej) i organizując – bezpośrednio po wizycie Kekkonena w Stanach Zjednoczonych – rozmowy z ówczesnym przywódcą ZSRR Nikitą S. Chruszczo- wem w Nowosybirsku. W międzyczasie doszło do rozłamu w obrębie Związku Honki, co spowodowało jego wycofanie się z wyścigu po prezydenturę. Nieza- grożony Kekkonen uzyskał wyraźną przewagę już w pierwszej turze głosowania w kolegium elektorskim (147 głosów w 300-osobowym kolegium). Zdecydowanie wygrał natomiast w drugiej turze głosowania, zdobywając 199 głosów, pozyska- nych nieomal ze wszystkich ugrupowań politycznych. Moment ten można uznać za apogeum prestiżu Kekkonena.

Również wybory parlamentarne, rozpisane w trzy tygodnie po prezyden- ckich, potwierdziły popularność Kekkonena. Jego „rodzima” Partia Agrarna, przekształcona następnie w Partię Centrum (*Keskusstapouloe*), uzyskała 53 man- daty w 200-osobowej Eduskuncie. Partia socjaldemokratyczna uległa rozbięciu na dwa mniejsze ugrupowania, z których pierwsze (kontynuujące „linię” Tannera) uzyskało 38 mandatów, drugie zaś, w którym dominowali zwolennicy Skoga, zaledwie dwa⁹.

Następstwa triumfu Kekkonena w boju o reelekcję wywołały w życiu politycz- nym Finlandii ambiwalentne oceny oraz konsekwencje. Z jednej strony Kekkonen, wykazując zręczność polityczną, wzmocnił swą osobistą pozycję, a po wyborach do Eduskunty poszerzył swe wpływy w parlamencie. Tak umocniony przyjął pozę mentora wobec innych polityków i cenzora poczynań innych ugrupowań po- litycznych. Swoje oceny formułował przy tym z dużą dozą zgryźliwości. Z drugiej strony, stając się beneficjentem wsparcia ze strony władz ZSRR (wbrew ich for- malnym deklaracjom nieingerowania w wewnętrzne sprawy Finlandii), unaoczniał

⁹ Grupa ta powołała w 1959 r. nowe ugrupowanie – Socjaldemokratyczny Związek Robotni- ków i Drobnych Rolników, TPSL.

swoim krytykom oraz znacznej liczbie obywateli niebezpieczeństwo postępującego uzależniania się Finlandii od wschodniego sąsiada nie tylko w sferze geopolityki i gospodarki, ale także przy obsadzie ważnych stanowisk państwowych. Podjęta przez krytyków i przeciwników urzędującego prezydenta – ale niedokończona i nie dość skuteczna – próba przeciwstawienia mu alternatywy politycznej i zarazem personalnej była zwiastunem wykuwania odmiennego ukierunkowania polityki fińskiej.

Bezpośrednio po wzmocnieniu swej pozycji politycznej Kekkonen podjął próbę ściślejszego związania z sobą rządu. Temu celowi miało służyć powierzenie funkcji premiera politykowi Partii Agrarnej i zarazem wieloletniemu przyjacielowi prezydenta, Ahtiemu Karjalainenowi. W projekcji Kekkonena miał on utworzyć stabilny gabinet oparty na parlamentarnym wsparciu Partii Agrarnej, konserwatywnej Kokoomus, Szwedzkiej Partii Ludowej i Fińskiej Partii Ludowej, a nadto grupy deputowanych Związku Robotników i Drobnych Rolników oraz Fińskiej Federacji Związków Zawodowych (SAK). Włączenie w skład rządu trzech przedstawicieli wskazanej federacji związkowej miało pośrednio służyć osłabieniu konkurencyjnej centrali związkowej, tj. Fińskiej Organizacji Zawodowej, powiązanej z partią socjaldemokratyczną. Tak ukształtowany, w ścisłym współdziałaniu z prezydentem i wedle jego koncepcji, gabinet Karjalainena przetrwał do grudnia 1962 r., zmuszony ustąpić wobec trudności z pokryciem deficytu budżetowego. Zastąpił go, przez okres kolejnych kilku miesięcy, rząd „urzędniczy” Reina R. Lehta. Po przemianowaniu Partii Agrarnej na Partię Centrum prezydent Kekkonen sięgnął po kandydaturę innego polityka tego ugrupowania, Johanna Virolainena, jako premiera kolejnego rządu. Powstał tym razem gabinet większościowy, złożony w przeważającej części ze specjalistów. Przetrwał on, także dzięki wsparciu prezydenta, przez kolejne dziewięć miesięcy.

W wyborach wrzesniowych w 1964 r. Partia Socjaldemokratyczna (SDP) pod nowym reformatorskim przewodnictwem Rafaela Paasia odniosła znaczny sukces, zdobywając 55 mandatów. Ośmieliło to socjaldemokratów do podjęcia próby stworzenia pierwszego powojennego rządu z poszerzonym (wobec skali poparcia parlamentarnego) udziałem ich partii i pod przewodnictwem lidera SDP. Tym razem prezydent Kekkonen – wbrew swym wcześniejszym inklinacjom antysocjaldemokratycznym – zaakceptował rządowe aspiracje socjaldemokratów. W rządzie Paasia, poza uczestnictwem pięciu reprezentantów Partii Centrum (dawnej Agrarnej) pewnym precedensem stało się uczestnictwo trzech ministrów reprezentujących Demokratyczny Związek Ludu Fińskiego oraz obecność jednego ministra – przedstawiciela socjaldemokratycznego Związku Robotników i Drobnych Rolników. Był to zatem pierwszy gabinet o wyraźnym profilu i składzie centrowo-lewicowym.

W trakcie trwającej do 1968 r. drugiej prezydenckiej kadencji Kekkonena funkcjonował jeszcze tylko jeden powołany przez niego gabinet. Został on uformowany pod kierownictwem byłego prezesa Banku Finlandii i ministra finansów

w rządzie Paasia, socjaldemokracji Mauna Koivista, późniejszego prezydenta Finlandii dwóch kadencji. Rząd Paasia przetrwał bowiem od maja 1966 r. do marca 1968 r. Gabinet Koivista funkcjonował natomiast od marca 1968 r. do maja 1970 r. Oba te gabinety cechował identyczny skład partyjny: sześć ministerstw przypadło w udziale socjaldemokratom, pięć Partii Centrum, trzy Demokratycznemu Związkiowi Ludu oraz jedno Partii Robotników i Drobnych Rolników. Oba rządy przełamywały tradycję tworzenia gabinetów centrowo-prawicowych (choć często bez konserwatywnej Kokoomus), z socjaldemokracją i partiami lewicy w charakterze opozycji pozarządowej (parlamentarnej). Dla prezydenta Kekkonena politycznym łącznikiem z rządem pozostawali ministrowie z Partii Centrum. Bezpośrednie oddziaływanie prezydenta na dystansującą się względem niego partię socjaldemokratyczną i jej ministrów oraz ministra reprezentującego Partię Robotników i Drobnych Rolników¹⁰ uległo postępującej redukcji. Pewnym paradoksem było to, że w relacjach ze wschodnim sąsiadem (ZSRR) relacje prezydenta były ściślejsze i bardziej przyjazne niż relacje władz ZSRR i socjaldemokratycznych premierów Paasia i Koivista.

Jakkolwiek prorządowi propagandiści i dziennikarze lansowali pojęcie „rządu współpracy o szerokim zapleczu”, w obu gabinetach dochodziło do licznych tarć. Trwały spory dotyczące ostatecznie przeprowadzonej dewaluacji marki (o 30%) i polityki finansowej, zwłaszcza pomiędzy socjaldemokratami a roszczeniowo nastawioną Partią Centrum, wyrażającą interesy elektoratu wiejskiego.

Znacznemu ochłodzeniu i zdystansowaniu uległy też relacje między rządami i ich premierami a prezydentem Kekkonenem. Mimo to prezydent wymusił (wraz z Partią Centrum) dokonaną w marcu 1968 r. zmianę na stanowisku premiera. Nielubiany przez prezydenta Paasio złożył dymisję, koncentrując się na obowiązkach przewodniczącego partii socjaldemokratycznej. Na jego miejsce prezydent wskazał jako premiera Koivista, w owym czasie dyrektora generalnego Banku Finlandii. Wybór ten okazał się trafny – już w pierwszych miesiącach udało się nowemu rządowi uporządkować rokowania w sprawie wynagrodzeń oraz działania rządu w sferze polityki cenowej.

Rząd Koivista i partia socjaldemokratyczna polepszyły swoje dotychczasowe relacje z władzami ZSRR, kierując się przy tym głównie przesłankami ekonomicznymi, ułatwieniami dla importu względnie tanich surowców i dla eksportu produktów fińskiego przemysłu na chłonny rynek radziecki. Znacznej poprawie ulegały z biegiem czasu relacje z prezydentem Kekkonenem, czego przejawem było poparcie przez socjaldemokratów wyboru Kekkonena na trzecią kadencję prezydencką (na podstawie specjalnej ustawy bądź za poparciem bloku proprezydenckiego, w którym – oprócz socjaldemokratów – znalazły się Partia Centrum, część Partii Robotników i Drobnych Rolników oraz lewicowego DZLF).

---

¹⁰ W rządzie Koivista znalazł się ponadto jeden reprezentant centrowej Szwedzkiej Partii Ludowej.

Partia konserwatywna wystąpiła z własnym kandydatem, dyrektorem jednego z banków Mattim Virkkunenem, a Fińska Partia Wiejska (dawniej Partia Drobnych Rolników) wysunęła kandydaturę swego przywódcy Vennama. Wybory prezydenckie wygrał po raz trzeci Kekkonen. Otrzymał jednak znacznie mniej głosów elektorских niż w poprzednich wyborach. Pojawiły się widoczne objawy „znużenia” wyborców polityką i coraz bardziej apodyktycznym stylem sprawowania urzędu. Część głosów przeniosła się na kandydaturę konserwatysty. Zaskakująco dobry wynik uzyskał Vennamo – 11,3% (Jussila, Hentilä, Nevakivi 2001, 325).

Zaniepokojony spadkiem popularności prezydent Kekkonen podjął wysiłki na rzecz utworzenia rządu wszystkich partii parlamentarnych. Próba ta spała na panewce. Co więcej, Partia Centrum straciła około 70 tys. wyborców (głównie na skutek wyludniania się wsi oraz niekorzystnych dla rolników posunięć dwóch poprzednich rządów). Przejściowy rząd ponadpartyjny Teuva Aury przetrwał zaledwie dwa miesiące (co pośrednio świadczyło o wyczerpywaniu się użyteczności tej formuły rządzenia), po czym Kekkonen powrócił do idei rekrutowania premiera z odpowiadającej mu ideowo Partii Centrum. Ponownie wskazał na bliskiego onegdaj przyjaciela, Karjalainena. Gabinet Karjalainena zdołał uzyskać poparcie trzech najsilniejszych partii: socjaldemokratycznej, Centrum oraz Demokratycznego Związku Ludu Fińskiego. Ponadto w skład rządu weszli przedstawiciele Szwedzkiej Partii Ludowej oraz Fińskiej Partii Ludowej. W takim składzie rząd cieszył się poparciem solidnej większości parlamentarnej (142 głosów w 200-osobowej Eduskuncie). Wkrótce jednak doszło do rozłamu w rządzie, który opuścili najpierw ministrowie reprezentujący lewicowy DZLF (zastąpieni w ramach rekonstrukcji przez socjaldemokratów). Kolejny spór między związkiem producentów rolnych (domagających się wyższych cen na produkty rolne) a centralami związków pracowniczych (przeciwnymi takiej podwyżce) przerodził się w spór pomiędzy koalicjantami w rządzie Karjalainena. Konflikt ten w sposób umiejętny wykorzystał prezydent Kekkonen, uzasadniając potrzebę pozostania na urzędzie na kolejną kadencję w charakterze czynnika stabilizującego system państwa – wobec rozpoczętych już przygotowań do planowanej w Helsinkach Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz pilnej potrzeby całościowego ukształtowania relacji gospodarczych i handlowych Finlandii z Europejską Wspólnotą Gospodarczą.

Wobec rozłamu w rządzie prezydent zarządził przedterminowe wybory do Eduskunty, powołując na okres przejściowy gabinet techniczny („urzędniczy”) Teuva Aury (określany jako „rząd ochotniczej straży pożarnej”). Przy wysokiej frekwencji (blisko 80%) wybory przyniosły korzystny wynik socjaldemokratom, przy zmniejszeniu reprezentacji konserwatystów i Partii Centrum oraz uzyskaniu reprezentacji parlamentarnej przez związane z Kościołem luterzańskim Fińskie Zrzeszenie Chrześcijańskie.

Po wyborach parlamentarnych prezydent powierzył misję tworzenia rządu liderowi partii socjaldemokratycznej Perttiemu Paasio. Wicepremierem i ministrem finansów został ponownie Mauno Koivisto, a ministrem spraw zagranicznych młody, wybijający się socjaldemokrata Kalevi Sorsa. Niepowodzenia w polityce finansowej i spory wewnętrzne skłoniły premiera Paasia do złożenia dymisji. Nowy gabinet, przy osobistym zaangażowaniu prezydenta, utworzył lider partii socjaldemokratycznej Sorsa. Zaplecze parlamentarne rządu stanowili socjaldemokraci, Partia Centrum oraz demokraci ludowi z DZLF. Wicepremier Koivisto ponownie objął ster zarządu Banku Finlandii, a jego stanowisko przejął centrysta Johannes Virolainen.

Mimo wcześniejszej zapowiedzi niekandydowania po raz czwarty i zniżkującej popularności prezydent Kekkonen nie wykluczył zgody na kolejną reelekcję. Powoływał się przy tym na konieczność stabilizowania relacji zewnętrznych Finlandii zarówno w relacjach z ZSRR, jak i z Europejską Wspólnotą Gospodarczą. Podstawą ubiegania się o kolejną kadencję miała być tym razem ustawa nadzwyczajna. Rząd Sorsy poparł tę koncepcję, pozyskując dla niej poparcie aż siedmiu ugrupowań. Ideę reelekcji Kekkonena poparło nawet, tradycyjnie niechętne jemu i jego polityce, ugrupowanie konserwatystów pod nowym przewodnictwem Harriego Holkeriego.

Po dużym sukcesie międzynarodowym Finlandii i prezydenta Kekkonena, jakim była zorganizowana w Helsinkach Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, w 1973 r. rozpoczął się ostatni okres tej prezydentury. Osamotniony po śmierci zmarłej w 1974 r. żony Kekkonen stał się trudnym osobowościowo, apodyktycznym uczestnikiem fińskiej sceny politycznej. Zdając sobie sprawę ze swego wieku (urodził się w 1900 r.), nie starał się jednak przygotować naturalnego następcy na piastowanym stanowisku (zahamował nawet starania o prezydenturę dwóch współtowarzyszy z byłej Partii Agrarnej, Karjalainena i Virolainena). Wspominał natomiast, choć tylko enigmatycznie, o możliwych kandydatach z partii socjaldemokratycznej, wskazując zyskujących popularność premierów z tej partii. Mimo to sukcesywnie i bez oporu ich dymisjonował.

Przed 1978 r. sędziwy już prezydent zaanonsował gotowość kandydowania na kolejną, piątą kadencję. Postawił przy tym warunek dokonania wyboru w normalnym, konstytucyjnym trybie. Po sukcesie wspierającej go Partii Centrum w wyborach parlamentarnych w 1975 r. podjął wysiłki na rzecz powołania wielopartyjnego rządu większościowego, z udziałem lewicowego DZLF. Negocjacje prowadzone w tej sprawie pod patronatem prezydenta nie przyniosły oczekiwanego rezultatu. Powołany został centrowo-lewicowy „rząd awaryjny” pod przewodnictwem Martiego Miettunena z udziałem wszystkich partii parlamentarnych poza partią konserwatywną oraz Fińską Partią Wiejską Vennama. Rząd ten napotkał wiele trudności w gospodarce oraz rozbieżności między koalicjantami. Pod ich wpływem premier Miettunen złożył nawet dymisję, ale obdarzony silną wolą i uporem prezydent Kekkonen odmówił jej przyjęcia, starając się podtrzymać

rząd przy władzy, co było skuteczne do czasu opuszczenia koalicji przez partię socjaldemokratyczną. Zmusiło to prezydenta do powołania nowego rządu. Chcąc zademonstrować siłę woli, prezydent ponownie powierzył stanowisko premiera Miettunenowi. Tym razem był to rząd mniejszościowy, z udziałem Partii Centrum i konserwatystów, natomiast bez uczestnictwa partii socjaldemokratycznej. Rząd Miettunena odnotował liczne sukcesy w polityce finansowej (w tym zrównoważenie budżetu) i socjalnej, nie zdołał jednak zahamować wzrostu bezrobocia.

W maju 1977 r. z inicjatywy Partii Centrum, wspieranej zakulisowo przez prezydenta, doszło do utworzenia bardziej stabilnego rządu większościowego, do którego weszły: partia socjaldemokratyczna, Szwedzka oraz Fińska Partia Ludowa, a także Demokratyczny Związek Ludu Fińskiego. Na czele rządu stanął lider partii socjaldemokratycznej Sorsa. Jego rząd uległ przeformowaniu po opuszczeniu koalicji przez Szwedzką Partię Ludową. W nowej formule i w następstwie ogólnego ożywienia koniunktury gospodarczej rząd ten odnotował istotne sukcesy; jako tzw. „gabinet drugi B” funkcjonował do wyborów parlamentarnych w 1979 r.

W międzyczasie odbyły się kolejne wybory prezydenckie, w których Kekkonen, poparty przez konsorcjum głównych partii politycznych, pokonał zdecydowanie kontrkandydatów: populistę Veikka Venname i kandydata skrajnej prawicy Ahtiego M. Salonena¹¹. Wkrótce po wyborach odżyła sprawa ewentualnego następcy Kekkonena. Mający ambicje prezydenckie lider Partii Centrum Johannes Virolainen musiał poskromić swoje już upublicznione aspiracje, w wyborach parlamentarnych jego partia straciła bowiem pozycję wicelidera w rankingu liczebności deputowanych. Była to, choć pośrednio, porażka wizerunkowa Virolainena. Virolainen naraził się też prezydentowi publicznymi wypowiedziami wyrażającymi ubolewanie z powodu nieobecności w rządzie konserwatywnej partii Kokoomus i aluzjami na temat zbyt dalekiego uzależniania polityki Finlandii od ZSRR (co Kekkonen odczytał personalnie jako krytykę linii jego polityki zagranicznej). Odsuwając na dalszy plan i *de facto* dezawuuując rządowe aspiracje Virolainena, a dodatkowo – Karjalainena (u którego dała o sobie znać choroba alkoholowa), Kekkonen począł przejściowo faworyzować wybijającego się polityka Partii Centrum młodszego pokolenia, Paava Väyryнена, którego obsadził na ważnym politycznie stanowisku ministra spraw zagranicznych. Premierem nowego rządu został wszakże kandydat partii socjaldemokratycznej, Mauno Koivisto, wyraźnie dystansujący swym rosnącym prestiżem innych pretendentów do najważniejszych funkcji państwowych.

---

¹¹ Kekkonen uzyskał 260 głosów w 300-osobowym kolegium elektorów już w pierwszej turze głosowania. Natomiast wyraźnie niższa frekwencja w wyborach elektorów (tylko 64,5%) wskazywała na swoiste zobojętnienie obywateli na przywództwo polityczne wiekowego już prezydenta.

5. ROLA PREZYDENTA W FORMOWANIU RZĄDÓW W FINLANDII PO OKRESIE PREZYDENTURY KEKKONENA

W związku z postępującą chorobą urzędującego prezydenta jego syn, Matti Kekkonen, przedstawił 26 października 1984 r. (działając w imieniu swego ojca) prośbę o przyjęcie ustąpienia z urzędu. Od września fakt poważnej choroby prezydenta był oficjalnie zakomunikowany rządowi, a premier Koivisto sprawował – zgodnie z prawem – czasowe zastępstwo w pełnieniu funkcji głowy państwa.

W następstwie ustąpienia Kekkonena pojawiły się pierwsze kandydatury na urząd prezydenta. Partia Centrum, jakkolwiek wewnętrznie podzielona, zgłosiła Johannes Virolainena. Z kolei socjaldemokraci i partie ludowe (liberalne) wezwały do głosowania na premiera Mauna Koivista. Kandydatem konserwatywistów był Harri Holkeri, a Demokratycznego Związku Ludu Fińskiego Kalevi Kivistö. Po ostrej, ale oszczędnej propagandowo, kampanii prezydentura przypadła w udziale dotychczasowemu premierowi, który uzyskał 167 głosów w 301-osobowym kolegium elektorów (Jussila, Hentilä, Nevakivi 2001, 348–349).

Koivisto zasadniczo zmienił styl sprawowania urzędu prezydenta. Emocjonalny sposób reagowania na bieżące wydarzenia i autorytarne ingerencje i naciski właściwe Kekkonenowi zastąpiły chłodna obserwacja i oszczędne w słowie i geście, ale stanowcze, skalkulowane działania. Zasadnicze zmiany nastąpiły w relacjach prezydenta z rządem. O ile w trakcie ćwierćwiecza prezydentury Kekkonena powołanych zostało 21 zróżnicowanych w swym składzie i profilu politycznym gabinetów, a prezydent wywierał silny wpływ na obsadę nie tylko stanowiska premiera, ale także ważnych resortów (spraw zagranicznych, obrony, spraw wewnętrznych, finansów, sprawiedliwości), o tyle w czasie dwóch kadencji prezydentury Koivista (1982–1994) sformowano tylko cztery rządy.

Prezydent Koivisto, w przeciwieństwie do Kekkonena, starał się ograniczyć swą aktywność do ścisłego konstytucyjnego wymiaru, koncentrując się zwłaszcza na reprezentacji państwa w stosunkach zewnętrznych oraz czuwaniu nad prawidłowym funkcjonowaniem instytucji państwa. Rządowi pozostawiał formułowanie polityki wewnętrznej, zwłaszcza gospodarczej i finansowej, we współdziałaniu z parlamentem i jego komisjami. Przywrócił też praktyczne znaczenie Komitetu Spraw Zagranicznych – stanowiącego forum współdziałania partii politycznych koalicji rządzącej i opozycji w kształtowaniu uzgodnionych priorytetów wewnętrznej aktywności państwa. W działaniach poprzedzających tworzenie rządu zmierzał do uzyskania poparcia, w formule większościowej, dla maksymalnie dużej liczby partii. Zaniechał prób tworzenia „rządów zaufania prezydenckiego” oraz gabinetów fachowo-urzędniczych według preferencji własnych prezydenta (co było często praktykowane przez Kekkonena).

Pierwszym rządem powołanym przez Koivista był gabinet centro-lewicowy, większościowy, Kaleviego Sorsy, w którym nie uczestniczyli (mimo

poparcia tej kandydatury przez Koivista) reprezentanci Demokratycznego Związku Ludu Fińskiego. Dążeniem prezydenta było wyeliminowanie DZLF z pośredniczenia w kontaktach z władzami ZSRR – Koivisto postawił na bezpośrednie relacje prezydenta i rządu z liderami partii i rządu ZSRR. W kolejnym gabinecie Sorsy udało się pozyskać do współpracy z rządem zyskującą na popularności Fińską Partię Wiejską, co wpłynęło na dezaktywizację orientacji populistycznej w elektoracie terenów wiejskich i małomiasteczkowych. Udało się też polepszyć relacje socjaldemokratów z Partią Centrum poprzez zaoferowanie jej liderowi, Paavo Väyrynenowi, stanowiska wicepremiera i ministra spraw zagranicznych. Był to jednak stan przejściowy, wkrótce bowiem odnowiły się spory między dwiema najsilniejszymi partiami koalicji rządowej i ich liderami. Tylko konsekwentny nacisk prezydenta Koivista na kontynuowanie misji rządu Sorsy (czwartego pod jego przewodnictwem) i odmowa przyjęcia dymisji premiera umożliwiły dotrwanie rządu do końca kadencji parlamentu w marcu 1987 r.

Przed wyborami wiosną 1987 r. kierownictwo Partii Centrum, z ambitnym Väyrynenem na czele, podpisało tajne porozumienie z konserwatystami i Szwedzką Partią Ludową o intencji utworzenia rządu centrowo-prawicowego (pod warunkiem uzyskania w wyborach koalicyjnej większości parlamentarnej). Mimo zawarcia tego, wspomaganego przez koła przemysłowe, układu i uzyskania przez partie uczestniczące w nim większości parlamentarnej prezydent Koivisto, krytycznie nastawiony wobec mieszania się biznesu do tworzenia rządu, pominął przywódców głównych partii: Centrum (Paava Väyryнена) i konserwatywnej Kokoomus (Ilkkę Suominena) jako formatorów gabinetu, powierzając tę misję przychylnemu prezydentowi konserwatyście Harriemu Holkeriemu. Holkeri zdołał nakłonić do poparcia jego gabinetu socjaldemokratów i większość konserwatystów oraz polityków Szwedzkiej Partii Ludowej i Fińskiej Partii Wiejskiej. Socjaldemokraci zaakceptowali to rozwiązanie pod warunkiem objęcia kluczowych resortów: spraw zagranicznych przez Kaleviego Sorsę i finansów przez Erkkiego Liikanena. Tym samym prezydent, w ramach dotychczasowych konstytucyjnych kompetencji, wyeliminował potencjalne następstwa tajnego układu przedwyborczego, dodatkowo „ratując” szansę uczestnictwa w rządzie partii socjaldemokratycznej, niwecząc zamysły i ambicje lidera Centrum, Väyryнена (Jussila, Hentilä, Nevakivi 2001, 356–357).

Wybory prezydenckie w 1988 r. były areną starcia trzech głównych postaci fińskiej sceny politycznej: starającego się o reelekcję prezydenta Koivista, premiera Holkeriego (jako kandydata konserwatystów) i Väyryнена, przewodzącego Partii Centrum (przemianowanej na Centrum Finlandii, *Suomen Keskusta*). Pierwszą turę głosowania wygrał Koivisto przed Väyrynenem i Holkerim. Rezygnacja tego ostatniego i przesunięcie głosów na kandydaturę Koivista przyniosło urzędującemu prezydentowi drugą kadencję prezydencką.

W kadencji tej, po okresie przyspieszonego rozwoju gospodarczego i rozwiniętej ponad standard konsumpcji (w latach tzw. gospodarki kasyna), doszło do załamania gospodarczego, wzrostu zadłużenia państwa oraz wzrostu bezrobocia i kosztów utrzymania. Na fali rozgoryczenia społecznego zwyciężczynią w wyborach parlamentarnych w 1991 r. okazała się partia Centrum, a Paavo Väyrynen został okrzyknięty „królem wyborów”. Aspirując do prestiżowej funkcji przewodniczącego Eduskunty, został niespodziewanie „wymanewrowany” przez byłego asystenta politycznego i lidera organizacji młodzieżowej Centrum, Eska Aha. Ambitnemu i zręcznemu Aho udało się pozyskać do współpracy w rządzie cztery partie polityczne: poza Centrum akces zgłosiła konserwatywna Kokoomus, Szwedzka Partia Ludowa oraz, po raz pierwszy od swego powstania, partia chrześcijańsko-demokratyczna (luterkańska). Aho uzyskał fotel premiera, a Väyrynen – tylko dzięki presji prezydenta Koivista – fotel ministra spraw zagranicznych.

Druga kadencja Koivista dobiegła końca w 1994 r. W odróżnieniu od Kekkonena odmówił on ubiegania się o kolejną, trzecią kadencję. W tym okresie rząd Aho, reprezentowany przez ministra handlu zagranicznego Perttiego Salolainena, skutecznie zakończył negocjacje w sprawie przystąpienia Finlandii do Unii Europejskiej. Wybory prezydenckie, prowadzone zgodnie z nowelizacją konstytucji – jako powszechne i bezpośrednie (bez udziału kolegium elektorów), poprzedzone zostały prawyborami. W prawyborach szanse kandydowania stracili znani politycy: były wielokrotny lider socjaldemokratów i premier Kalevi Sorsa oraz lider konserwatystów Pertti Salolainen.

Nieco niespodziewanie nowym kandydatem socjaldemokratów, w miejsce Sorsy, został zawodowy dyplomata Martti Oiva Ahtisaari. Kandydatem Centrum był Väyrynen, a konserwatystów były burmistrz Helsinek Raimo Ilaskivi. Szwedzka Partia Ludowa zgłosiła kandydaturę popularnej minister obrony Elisabet Rehn. Do drugiej, decydującej tury wyborów przeszli Ahtisaari (25,9% głosów) i Rehn (22%), pokonując, jako trzeciego, Väyrynena (17,8%). W drugiej turze głosowania jowialny i bezpośredni Ahtisaari pokonał kandydatkę Szwedzkiej Partii Ludowej.

Rezerwując dla siebie (zgodnie zresztą z kwalifikacjami i doświadczeniem) pierwszoplanową rolę w kształtowaniu polityki zagranicznej i europejskiej, Ahtisaari podjął wiele inicjatyw na niwie polityki socjalnej (niektóre ocenione zostały *ex post* jako wyraźnie populistyczne). Niepowodzenie polityki ograniczania bezrobocia przyczyniło się do spadku początkowo znacznej popularności prezydenta. W tej sytuacji Ahtisaari odmówił udziału w prawyborach i tym samym oddał pole innej kandydatce socjaldemokratów, dotychczasowej minister spraw zagranicznych, Tarji Halonen. W wyścigu wyborczym uczestniczyli nadto Ritta Uosukainen (reprezentująca Kokoomus wobec odmowy kandydowania przez lidera konserwatystów Sauliego Niinistö), ponownie Elisabet Rehn jako kandydatka Szwedzkiej Partii Ludowej, europosłanka Heidi Hautala ze Związku Zielonych

oraz jedyny mężczyzna, kandydat Centrum, Esko Aho. Do drugiej tury głosowania przeszli Halonen (40% głosów) i Aho (34,4%)¹². Halonen pozyskała głównie elektorat kobiety oraz głosy różnorodnych mniejszości i wyborców o wyraźnie liberalnym światopoglądzie; na jej rzecz przemawiało nadto wyraźne opowiedzenie się za udziałem Finlandii w procesach integracji europejskiej. Skala zwycięstwa nie była jednak imponująca – Halonen uzyskała 51,6% głosów.

Układ akcesyjny z UE zawarty w 1995 r. został przyjęty z mieszanymi reakcjami: korzystnie przez środowiska przemysłowe i konserwatystów, z nadziejami przez liberałów i socjaldemokratów, z rezerwą, a nawet sprzeciwem, przez wyborców Centrum i Fińskiej Partii Wiejskiej. Rezerwa ta przyczyniła się do porażki Centrum w wyborach parlamentarnych. Względnie dobre wyniki uzyskali konserwatyści (mimo restrykcyjnej polityki konserwatywnego ministra finansów w rządzie Aha, Iira Viinanena), socjaldemokraci oraz nowe ugrupowanie o charakterze konserwatywnym, Partia Młodych Finów.

Prezydent wykorzystał porażkę Centrum do pominięcia Aha w procesie tworzenia rządu. Jakkolwiek inicjatywę w tym zakresie podjęli konserwatyści, prezydent powierzył misję tworzenia rządu nowemu liderowi partii socjaldemokratycznej, Paavo Lipponenowi. Lipponen zaprosił do uczestnictwa w swym rządzie Związek Lewicowy – niewielkie ugrupowanie powstałe na gruzach Demokratycznego Związku Ludu Fińskiego, a także – Związek Zielonych. W ten sposób gabinet Lipponena zasłużył na plastyczne określenie „rządu tęczowej koalicji”: od konserwatywnej prawicy po radykalną lewicę. Tekę ministra finansów otrzymał znany z restrykcyjnej polityki budżetowej Viinanen (kontynuując swą politykę zainicjowaną w rządzie Aha), a po jego rezygnacji – konserwatywny przedsiębiorca Sauli Niinistö (od 2012 r. urzędujący prezydent Finlandii). W 1995 r. z inicjatywy rządu „tęczowej koalicji” Eduskunta dokonała rewizji konstytucji, zmieniając tryb wyboru prezydenta na bezpośredni, nadto uzupełniając katalog praw o prawa socjalne i reformując tryb prac ustawodawczych (poprzez zniesienie prawa 1/3 deputowanych do odraczania prac nad złożonymi projektami ustaw budżetowych). Po kolejnych wyborach parlamentarnych, w marcu 1999 r., korzystnych dla konserwatystów i umiarkowanie korzystnych dla Centrum, odnowiona została „tęczowa koalicja” i powołany został drugi rząd oparty na niej, pod przewodnictwem Lipponena.

Zarówno styl sprawowania prezydentury przez Ahtisaariego, jak i przez Halonen istotnie odbiegały od hierarchicznego i apodyktycznego stylu wykonywania funkcji przez Kekkonena oraz od oszczędnego w słowach i gestach, zdyscyplinowanego i dyskretnego pełnienia obowiązków przez Koivista. Prezydent Ahtisaari zasadniczo „skrócił dystans” między pełnionym urzędem a obywatelami jako uczestnikami powszechnie dostępnej komunikacji medialnej. Zarzucił

---

¹² Pozostałe kandydatki uzyskały kolejno: Uosukainen – 12,8%, Rehn – 7,9%, Hautala – 3,3% głosów.

typową dla Koivista powściągliwość, chłodną kalkulację oraz pryncypialność aksjologiczną, na rzecz wycucia społecznego, wiedzy i intuicji socjologa, popartych doświadczeniem ministerialnym, premierowskim oraz bankowym.

Zarówno Ahtisaari, jak i jego następcy: sprawująca urząd prezydenta przez dwie kadencje (2000–2006, 2006–2012) Hallonen i dwukrotnie wybierany na ten urząd konserwatysta Niinistö (2012–2018, 2018 do dziś) funkcjonowali (prezydent Niinistö funkcjonuje) w warunkach obowiązywania nowej fińskiej konstytucji z 1999 r. Pozbawiła ich ona zasadniczego wpływu na dobór premiera i ministrów, przesuwając ciężar decyzji w stronę parlamentu i prowadzonych uzgodnień grup parlamentarnych przy udziale przewodniczącego Eduskunty i prezydenta. Prezydentowi pozostało zatem w fazie negocjacji prawo inicjatywy, sugerowania i perswazji. Przejście do parlamentarnej formuły powoływania (wyboru przez parlament) premiera oraz rządu jeszcze bardziej redukuje wpływ prezydenta. Przesuwa ciężar jego uprawnień w stronę sfery spraw zagranicznych (wraz z kwestiami obronności i integracji europejskiej). Fińska prezydentura uległa pod tym względem poważnej modyfikacji konstytucyjnej i ustrojowo-politycznej.

BIBLIOGRAFIA

- Anckar, Dag. 1976. „Presidentmakt och parlamentarism i Finland”. *Finsk Tidskrift* 8–9: 595–605.
- Anderson, Stanley, V. 1967. *The Nordic Council and the 1952 Helsinki Agreement*. Seattle: University of Washington Press.
- Carrez, Maurice. 2017. „La grève générale de novembre 1917 en Finlande un accélérateur de la déclaration d'indépendance”. W *Finland Suomi 100 language, culture, history*. 305–323. Red. Ulla Tuomarla, Iwona Piechnik, Bernadett Bíró. Kraków–Helsinki: Jagiellonian Library, University of Helsinki.
- Cieślak, Tadeusz. 1983. *Historia Finlandii*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum.
- Grzybowski, Marian. 2003. „Prezydentura w państwach Europy Północnej (Finlandia i Islandia)”. W *Szkice o pozycji ustrojowej głowy państwa*. 35–56. Red. Marian Grzybowski. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Grzybowski, Marian. 2017. *Dania. Zarys systemu ustrojowego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Grzybowski, Marian. 2019. *Szwecja. Zarys systemu ustrojowego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Grzybowski, Marian. 2020. *Islandia. Zarys systemu ustrojowego*. Białystok: Wydawnictwo Temida 2.
- Husa, Jaakko. 2011. *The Constitution of Finland*. Oxford–Portland, OR: Hart Publishing.
- Hvidtfeldt, Johan. Ib Koch-Olsen. Axel Steensberg. 1950. *Danmarks Historie*. København: Det Danske Forlag.
- Jørgensen, Poul Johns. 1947. *Dansk Rett Historie*. København: J.P. Schulz.
- Jussila, Osmo. Seppo Hentilä. Jukka Nevakivi. 2001. *Historia polityczna Finlandii 1809–1999*. Kraków: Universitas.
- Nousiainen, Jarkko. 1971. *The Finnish Political System*. Cambridge, MA: Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674429239>
- Palmer, Alan. 2008. *Północne sąsiedztwo*. Warszawa: Książka i Wiedza.

- Puntila, Lauri Adolf. 1972. *Finlands politiska historia, 1809–1966*. Helsingfors: Holger Schildts Forlag.
- Sagan, Stanisław. Viktorya Serzhanova. 2003. *Konstytucja Finlandii*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Szelągowska, Grażyna. Krystyna Szelągowska. 2019. *Historia Norwegii XIX i XX wieku*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Szordykowska, Barbara. 2011. *Historia Finlandii*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.